

ԲԱԺԻՆ 6: ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԻ ԵՎ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՄՏՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ
РАЗДЕЛ 6: ИСТОРИЯ АРМЯНСКОЙ ШКОЛЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ МЫСЛИ
SECTION 6: HISTORY OF ARMENIAN SCHOOL AND PEDAGOGICAL THOUGHT

371+159.943.75 <https://orcid.org/0000-0002-6224-4938>

DOI: 10.46991/ai.2023.2.277

**ISSUES OF PATRIOTIC EDUCATION IN THE WORKS OF CATHOLICOS OF ALL
ARMENIANS GAREGIN THE FIRST**

Baghdasaryan Victoria

PhD student,

Yerevan State University, Armenia,

victorya.baghdasaryan@ysu.am

Summary

For centuries, the people's biophilosophy, value system, and educational ideas have been concentrated in Armenian traditions, folk works, emphasizing the issues of national consciousness, human dignity, and the formation of a God-pleasing image of a person.

For hundreds of years, regardless of the change in the goals of education in different historical and cultural periods, regardless of the historical and social processes in the given period, regardless of the ruling ideologies, regardless of the different models and paradigms of education, the same questions have always been at the basis: who should be educated, how to educate and what values to form? In all cases, the task of the society was the upbringing of such a person who would be the bearer and transmitter of national, spiritual and moral values.

Catholicos of All Armenians, the greatest thinker of the 20th century, devotee of the motherland and embodiment of patriotism, Karegin I, addressed these issues.

The Catholicos, the son of the people living in the geographic and political crossroads, discussed and advocated the idea of the motherland everywhere: on international platforms, at meetings of the clergy, in mass sermons, public speeches, dozens of articles and works.

Keywords: patriotic education, moral value system, motherland, family, faith, mother tongue.

**ВОПРОСЫ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ТРУДАХ КАТОЛИКОСА ВСЕХ АРМЯН
ГАРЕГИНА ПЕРВОГО**

Багдасарян Виктория

Соискатель

Ереванский государственный университет, Армения,

victorya.baghdasaryan@ysu.am

Аннотация

На протяжении веков в армянских традициях, народных произведениях концентрировалась жизненная философия народа, система ценностей, воспитательные идеи, подчеркивалась важность национального сознания, достоинства человека, формирования богоугодного образа личности.

На протяжении столетий, независимо от изменения целей воспитания в разные историко-культурные периоды, независимо от историко-общественных процессов в данный период, от правящих идеологий, от сформировавшихся различных моделей и парадигм воспитания, в основе всегда лежали одни и те же вопросы: кого воспитывать, как воспитывать и какие ценности формировать?

Католикос Всех Армян, величайший мыслитель ХХI в., преданный Родине и воплощение патриотизма Гарегин I коснулся решения этих вопросов.

Католикос, сын народа, живущего в географическом и политическом крае «крест-узел», поднимал и пропагандировал идею Родины повсюду: на международных площадках, на собраниях духовенства, в многолюдных проповедях, публичных выступлениях, в десятках статей и трудов.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, система нравственных ценностей, Родина, семья, вера, родной язык.

**ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՌԱՋԻՆ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ**

Բաղդասարյան Վիկտորիա

հայցորդ,

Երևանի պետական համալսարան, Հայաստան,

victorya.baghdasaryan@ysu.am

Ամփոփում

Աստված երկնքից հրեշտակներ պիտի չուղարկի մեր կյանքը փոխելու, բարելավելու համար: Մենք ենք Աստուծո գործակիցները այս հողին վրա՝ մեր աշխատանքով, մեր ջանքերով մեր Հայրենիքը գորացնելու համար...

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Համառոտ ներածություն: Դարեր շարունակ հայկական ավանդագրույցներում, ժողովրդական ստեղծագործություններում խտացել են ժողովրդի կենսափոխակերպությունը, արժեհամակարգը, դաստիարակչական գաղափարները՝ կարևորելով ազգային գիտակցության, մարդու արժանապատվության, անձի աստվածահաճո կերպարի ձևավորման խնդիրները:

Հարյուրամյակներ շարունակ, անկախ պատմամշակութային տարբեր ժամանակաշրջաններում դաստիարակության նպատակների փոփոխությունից, անկախ տվյալ ժամանակաշրջանում պատմահասարակական գործընթացներից, անկախ իշխող գաղափարախոսություններից, անկախ ձևավորված դաստիարակության տարբեր մոդելներից ու հարացույցներից, միշտ էլ հիմքում ընկած են եղել միևնույն հարցերը՝ ո՞ւմ դաստիարակել, ինչպե՞ս դաստիարակել և ի՞նչ արժեքներ ձևավորել: Բոլոր դեպքերում էլ հասարակության խնդիրը եղել է այնպիսի անձի դաստիարակությունը, որը կլինի ազգային, հոգևոր, բարոյական արժեքների կրողն ու փոխանցողը:

Ինչպես իրավացիորեն նկատել է պրոֆեսոր Ն. Հարությունյանը, վերջին տարիներին Հայաստանում տեղի ունեցող իրադարձությունները թե՛ քաղաքական, տնտեսական, ընկերական, թե՛ հոգևոր ոլորտներում հանգեցրին լուրջ փոփոխությունների վերոհիշյալ բոլոր բնագավառներում: Բնականաբար, դրանք առաջ բերեցին նաև արժեքների նկատմամբ մարդկանց վերաբերմունքի լուրջ փոփոխություն [6, էջ 83]:

Այս համատեքստում ազգային արժեքների, սովորույթների, գաղափարների, պատմական ժառանգության փոխանցումը սերունդներին ուղիներ են, որոնք տանում են հայեցի մտածողության ու հայրենասիրական դաստիարակության ակունքները: Բոլոր այս հիմնահարցերին անդրադարձ է կատարել Ամենայն հայոց կաթողիկոս, 20-րդ դարի մեծագույն մտածող, հայրենիքի նվիրյալ ու հայրենապաշտության մարմնացում Գարեգին Ա-ն:

«Այսօր արժեքների վերիվայր շրջում կա: Մեր երիտասարդությունը արժեքների սխալ ըմբռնում է հառաջ բերում իր մտայնության մեջ: Եվ դա գլխավորաբար գալիս է արևմտյան մշակույթի սխալ հասկացողությունից: Այդ մշակույթի այն երևույթներից, որոնք մակերեսային ու վահանցուկ են, և որոնք այսօր կան, վաղը՝ չկան: Դա վնասում է մեր ազգի բարոյական, ազգային, կրոնական, հոգևոր դիմագծությանը»[6, էջ 83]:

Աշխարհագրական և քաղաքական խաչահանգույց երկրամասի մեջ ապրող ժողովրդի գավակ կաթողիկոսը հայրենիքի գաղափարն արժարժում ու ջատագովում էր ամենուրեք՝ միջազգային հարթակներում, հոգևորականության ժողովներին, բազմամարդ քարոզներում, հրապարակային ելույթներում, տասնյակ հողվածներում ու աշխատություններում:

Բանալի բառեր՝ *հայրենասիրական դաստիարակություն, բարոյական արժեհամակարգ, հայրենիք, ընտանիք, հավատ, մայրենի լեզու:*

Հիմնախնդիրը: Ուսումնասիրության հիմնախնդիրը Ամենայն հայոց կաթողիկոս Գարեգին Առաջինի աշխատությունների ու քարոզների հիման վրա հայրենասիրական դաստիարակության դերի ու նշանակության վերհանումն ու արժևորումն է:

Հիմնախնդրին առնչվող արդիական այլ հետազոտությունների և հրատարակությունների կարճ վերլուծություն: Հիմնախնդրի վերաբերյալ կան տարբեր ժամանակաշրջանների հայ մանկավարժների ուսումնասիրություններ, որոնցում անդրադարձ է կատարվել հիմնահարցին տարբեր տեսակետներով ու վերլուծական մոտեցումներով: Նրանց թվում են Վազգեն Ա Ամենայն հայոց կաթողիկոսը, պրոֆեսոր Ն. Հարությունյանը, Յու. Ամիրջանյանը, Ա. Սահակյանը և ուրիշներ:

Հոդվածի նպատակը: Հոդվածում հետազոտության նպատակն է Ամենայն հայոց կաթողիկոս Գարեգին Առաջինի աշխատությունների ու քարոզների հիման վրա ներկայացնել հայրենասիրական դաստիարակության դերն ու նշանակությունը, դիտարկել դրա կարևորությունն ազգի ու ազգային դիմագծի պահպանության համատեքստում:

Հետազոտության նորույթն այն է, որ առաջին անգամ են ներկայացվում հայրենասիրական դաստիարակության հարցերը Գարեգին Վեհափառի աշխատություններում ու քարոզներում:

Հիմնական նյութի շարադրանք: Հայրենասիրական դաստիարակության հիմնախնդիրներն այսօր նոր լուծումներ, նոր մոտեցումներ են պահանջում: Ժամանակակից հասարակության մեջ նկատվում են ազգային արժեքների, մշակույթի, հայրենասիրական գաղափարների նկատմամբ անտարբերություն ու դրանց անտեսում: Ուստի կարևոր է՝ ինչպիսին է կրթական համակարգի բովանդակությունը, քանի որ դրանով է պայմանավորված ժամանակակից աշխարհի մարտահրավերներին դիմակայելու հաջողությունը, ազգային վերածնունդը:

Հազարամյակներ շարունակ տարբեր ազգերի շահերի բախման կիզակետում հայտնված, տարբեր ուժերի կողմից կովախնձոր դարձած մեր հայրենիքը, տառապանքների ու հալածանքների ենթարկվելով, իր տոկունության ուժն ու անընկճելիության գաղտնիքը գտավ հարության խորհրդի մեջ. «Յարութեան շո՛ւնչն էր այն ոյժը, որ ներգործեց մեր ժողովուրդի կեանքին մեջ ամեն անգամ, երբ մահն այցելեց մեր երկիրը» [1, էջ 152]:

«Սփյուռքի թեմերում էլ Գարեգին Ա-ն արդեն շեշտում էր կարևորությունը հայրենի ավանդներին կապված մնալու և նորանկախ Հայաստանի գորացմանը սատար կանգնելու՝ վեր մնալով նեղ հայացքներից և մոտեցումներից՝ առաջնորդվելով ընդհանրական շահերով ու արտահայտելով միասնական կեցվածք» [7, էջ 34]:

Վեհափառն իր ողջ կյանքում կազմեց հայրենասիրական դաստիարակության իրագործման ծրագիր՝ կետ առ կետ ընդգծելով քայլերի հաջորդականությունը: Նրա յուրաքանչյուր նախաձեռնություն հստակ սահմանված ռազմավարություն ու մարտավարություն ունի՝ ձևակերպված վերջնարդյունքներով: Հայրենիքի շենացման ծրագրի առանցքն էին

1. եկեղեցու ներքին ուժեղացումը,

2. հոգևոր արժեքների, քրիստոնեական ճշմարտությունների, կրոնական գաղափարների փոխանցումը ժողովուրդին,

3. նրա արդի ձգտումներին ու կարիքներին պատասխան տալու հանձնառությունը:

Որպեսզի նախանշված գործունեության այս շղթան կենսունակ լինի, անհրաժեշտ է հոգևորականության նոր սերնդի պատրաստության անհետաձգելի գործը. «Ես ամբողջ կյանքումս եղել եմ հոգևոր ճեմարանի ուսուցիչ: Դպրեվանք ենք ասում Կիլիկյան Աթոռի մեջ, Ժառանգավորաց վարժարան ենք ասում Երուսաղեմին մեջ. Հոգևոր ճեմարանը սիրտն է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության, ինչպես դա ասում ենք մենք Կիլիկյան դպրեվանքին համար... մի կյանք ունեմ, այդ կյանքն եմ տվել: Ինչ որ Աստված է տվել, դա կուտամ, բայց դա ի՞նչ արժի առանց հոգևորական նոր սերունդի պատրաս-

տության, աջակցության և այսպիսի հեռանկարային գաղափարով աշխատանքին, որ սնուցված լինի Ավետարանի և մեր հայրենի ոգով» [2, էջ 21]:

Հաջորդ քայլը հայրենիքը գորակցելու պարտականությունն է, ըստ Վեհափառ Հոր, որի համոզմամբ եկեղեցին շաղախված է հայ կյանքի մեջ: Ի տարբերություն օտար աստվածաբանների այն գաղափարների, թե կրոնն ու ազգն իրարից տարբեր են՝ Վեհափառն ունի իր մոտեցումն ու հիմնավորումը: Ըստ նրա՝ եկեղեցին ժողովրդի, ազգի կազմավորման ընթացքում կազմավորիչ դեր է խաղացել. «Ինչո՞ւ է գտել Մեսրոպ Մաշտոցը մեր գիրը. առաջին և ամեն բանից վեր՝ Աստվածաշունչը թարգմանելու համար: Խորհրդային շրջանի մեր գիտնականներից շատերը մոռանում էին այդ մեկը և ասում էին, որ նա գիրը գտել է Հայաստանը փրկելու համար: Բնականորեն սա ճիշտ է. բայց այս իր գործի բնական արդյունքն ու բարիքն է եղել՝ իր ժողովրդին սեփական ազգային դիմագիծ տալ իր այբուբենով: Դրանով ազգային մեծ նշանակություն ունի այդ դեպքը: Մեր Եկեղեցիին ո՞ր էջը բանաս ու չտեսնաս այնտեղ ազգը» [2, էջ 22]:

Ցանկացած փոփոխության հիմքում դնելով անձի ձևավորումն ու զարգացումը՝ Գարեգին Վեհափառը համոզված է, որ հայրենասիրական դաստիարակությունը առանցքային նշանակություն ունի հայ մարդու ձևավորման գործում:

«Կրթական մեր համակարգը պետք է ուղղվածություն ունենա ազատ և անկախ Հայրենիքի կերտումի գաղափարով: Այսօր մենք պետք է ունենանք ազգային մի գաղափարաբանություն: Մեր նոր Հայրենիքի՝ ազատ ու անկախ Հանրապետության հռչակումը հոգեփոխություն պետք է առաջ բերի ժողովրդի մեջ, որ սիստեմ փոխել առանց մարդը փոխելու հաջողության չի հանգի: Սակայն ուսուցումը միայն ազգային չէ: Մարդեակ պետք է պատրաստես, համամարդկային արժեքներ փոխանցես: Հետևաբար մարդեակ մարդու մեջ հայը կազմավորելը պետք է լինի մեր նոր փիլիսոփայությունը մանկավարժական դպրոցներում, հանրային կրթական մեր բոլոր հաստատություններում» [6, էջ 84]:

Այս համատեքստում կարևոր է դառնում «մարդու պատրաստության հարցը», որը կարմիր թելով ձգվում է մանկավարժ-կաթողիկոսի ողջ կյանքի ընթացքով՝ սկսած Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսության դպրեվանքից մինչև Սուրբ Էջմիածնի Մայր Աթոռի Գևորգյան հոգևոր ճեմարան: Վեհափառ Հոր համար առաջնային են դառնում Աստծո, եկեղեցու, ազգի, դպրոցի ու մշակույթի սպասավորների՝ հոգևորական թե՛ աշխարհիկ, պատրաստության հարցը, մասնավորապես՝ Սփյուռքում:

Ղեկը է ոսկեկամուրջ նետել հայրենիքի ու սփյուռքի միջև: Մենք մեկ ազգ ենք, մեկ հոգևոր աշխարհագրության բնակիչ՝ ազգային մեկ պատկանելիության ներքին զգացումով տոգորված: Այս համատեքստում է, որ եկեղեցին պիտի կատարի իր ազգային դերը, որովհետև այն անքակտելիորեն շաղախված է ողջ հայոց պատմությանն ու ճակատագրին:

Դեռևս Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսության տարիներին Գարեգին Վեհափառի մտահոգությունը երկու առանցքային ուղեծրով էր անցնում՝ կրոնագիտական և հայագիտական: Նա ընդգծում է հայոց լեզվի, հայ գրականության, հայ մշակույթի արժեքների, հայոց պատմության լուրջ ու գիտական իմաստով ըմբռնումը. սրանք են դպրեվանքում կրոնականի ու հոգևորի առընթեր կարևոր ուղղությունները: Վեհափառ Հայրապետը առաջարկում է հետևյալ բանաձևումը. այն անձը, որ միայն իր համար է ապրում, նա իր մահն ու իր գերեզմանն է նախապատրաստում: «Մարդկային կյանքում այլ արժեքների մի համակարգ կա, մի տեսակ նվիրապետական կարգ: Այո՛, ուտելը կարևոր է, սակայն ուտելուց ավելի է անձը ապրեցնելը: Հազուստը կարևոր է, սակայն այն մարմնի համեմատությամբ երկրորդական է: Կյանքում երջանկության հասնելու իրողությունն

այն է, երբ մարդը կարողանա զատորոշել էականը երկրորդականից, կարևորը՝ նվազ կարևորից» [2, էջ 257]:

Հայրենասիրական դաստիարակության առանցքը Վեհափառ Հայրը տեսնում էր ամենօրյա աշխատանքի, ջանքի, նվիրումի ու միասնության համատեքստում: «Հայ կենսաբանը իր լայն, ամբողջական հասկացողության մեջ, համադրոյթն է մարդկային կենսաբան աշխատանքի երեսներուն՝ հայկական ապրումներու գոյնով ու կիրքով տարբեր՝ միասնեբէն: Կրօնական, ազգային, կրթական, մշակութային, քաղաքական, ընկերային եւ այլ երեսներ կը կազմեն այն ամբողջը՝ որուն կ'ըսենք ՀԱՅ ԿԵՆՍԵ: Իւրաքանչիւր երես այդ կենսաբան ունի իր մշակը, իր արուեստագէտը, իր մասնագէտը, իր գործատրը: Այս բոլոր հայ սպասարկուներն ալ, իրենց կարգին, ունին իրենց կազմատրման, պատրաստութեան օձախները, մեթոտները եւ այլազան միջոցները» [4, էջ 104]:

Գարեգին Առաջինը հայրենասիրությունը նույնացնում է անձնասիրության հետ՝ հիմքում դնելով հայ-հայություն-Հայրենիք փոխկապակցված եռամիասնությունը: «Եթե մեկը Հայրենիքը չսիրի, ինքն իրեն սիրած չի կարող լինել: Ես ո՞վ եմ, դուք ո՞վ եք իբրև հայ առանց այս Հայրենիքին, ի՞նչ եք դասավանդում դպրոցներում: Չինաստանի մասին չեք խոսում, Հնդկաստանի մասին չեք խոսում, խոսում եք Հայաստանի մասին: Հայաստանը պատկերն է մեր ժողովուրդի կյանքին: Մենք մաս և բաժին ենք, միս ու ոսկոր այդ ժողովուրդին» [2, էջ 249]:

Գարևորելով անցյալի փորձն ու փորձառությունը սերունդներին փոխանցելու անհրաժեշտությունը՝ Գարեգին Առաջինը կարծում էր, որ միայն անցյալով ապրելն անհնար է. անհրաժեշտ է, անցյալը արժևորելով, դրանից չկտրվելով, անցյալի դասերից առավել ամրացած ու իմաստնացած, նոր ուղով գնալ, ներկա ու ապագա կերտելու գործընթացը առաջ շարժվել:

«Մենք ներկայի մեջ ապրող եւ դէպի ապագայ հայող ժողովուրդ ենք: Յուշով եւ յիշատակով միայն չենք ապրիր: Յամառ, անտեղիտալի պայքարով մեր գոյութիւնը տեսականացնող եւ արժեւորող ազգ ենք այսօր ու ամրակուր կամքով պրկուած՝ ի խնդիր վահուան, ապագայի մեր լուսաւոր, պայծառ հեռանկարներուն: Մեր հայեացքները յաճախ անցեալին կ'ուղղուին, բայց հոն չեն սեւեռուիր, հոն չեն գամուիր, հոն չեն սատիր: Անկէ կրակ ու լոյս, տեսիլք ու թռիչք կ'առնեն, դառնալու համար մեր ներկային եւ սեւեռուելու համար մեր ապագային վրայ: Վա՛յ այն ժողովուրդին, որ անցեալով միայն կ'ապրի: Ինքզինք մխիթարող, չարժելու անընդունակ ազգ է այդպիսի ժողովուրդը: Վա՛յ նաեւ այն ժողովուրդին, որ անցեալէն կտրուած ազգ է, մոռցած իր հայրերու ժառանգութիւնը, աւանդը, վկայութիւնը: Արմատներէն կտրուած ծառի նման շուտով կը խամրի, օր մը չորնալու եւ կրակին միայն ծառայելու համար: Ազգերը խեղճ են առանց անցեալի այնպէս եւ այնքան ինչպէս եւ որքան խեղճ են երբ կ'ապրին սոսկ անցեալով» [5, էջ 66-67]:

Գարեգին Առաջին Ամենայն հայոց կաթողիկոսը հավատացած էր, որ հայրենաճանաչողության հիմքում պետք է դրվի անձի ինքնաճանաչումը, որն էլ կստեղծի ապագայի հայության լինելիության ձգտումը, կարթնացնի հայի ոգին:

«Պէտք է ճանչնալ ինքզինքը ոչ միայն իր այսօրուան գոյութեան պայմաններու համեմատաբար նեղ սահմաններուն մէջ, այլ իր ամբողջական, առհաւական եւ այժմեան, գոյութեան բոլոր երեսներուն մէջ: Այդ տեսակի գիտութիւնն է որ հայ երիտասարդին կու տայ հայ մնալու զաղափարին եւ կամքին բնական արդարացումը, որովհետեւ նման ճանաչողութիւն մը հայութեան արժեքներուն՝ կը ծնցնէ անպայման ապագային հայութեան լինելիքի նախանձախնդրութեան ձգտումը:

Ազգի մը արժեքն է որ ազգին հանդէպ սիրոյ, յարգանքի եւ նուիրումի զգացումներն ու ձգտումները կարթնցնէ մարդ էակին մէջ, եւ առաւելապէս՝ հայ մարդու հոգիին մէջ» [5, էջ 83]:

Իրական հայր, ըստ Վեհափառ Հոր, չի կարող կտրվել, գատվել իր արմատներից, որոնք դարերից սնում ու պահում են հային մեր հարուստ մշակույթի պարարտ հողի վրա:

«Կաղնի է հայոց ազգը: Դարաւո՛ր կաղնի: Եւ անոնք որոնք ազգին պատկանելու իրաւ, գիտակից գգայարանքը ունին, դէպի ապագան նայիլ գիտեն, չեն կրնար կտրուիլ կաղնիի բունէն ու արմատներէն, որովհետեւ կ'աղքատանան ու կը տկարանան առանց մեր հայրերու ստեղծագործութեան հարուստ ենթահողին եւ անկէ ծնող աւիշին» [5, էջ 105]:

Ըստ Վեհափառի՝ կյանքում երջանկության հասնելու իրողությունն այն է, երբ մարդը կարողանա զատորոշել էականը երկրորդականից, կարևորը նվազ կարևորից: Մեր ժողովուրդը, նրա ըմբռնմամբ, դարերի ընթացքում այս ճշմարտությունն ապրելն է: Որպես հայ ժողովուրդ՝ դարերի հոլովությամբ հոգևոր ու հավերժական արժեքներից զրկվելու դեպքում չէինք կարողանա ապրել ու պահպանել մեր ազգային ինքնությունը: Այդ արժեքներն են՝

- ❖ քրիստոնեական հավատքը,
- ❖ սերն առ հայրենիք,
- ❖ մայրենի լեզուն,
- ❖ հայ ընտանիքը:

Սրանք գերագույն արժեքներն են արժեքների նվիրապետական կարգում: Այստեղ կարևոր դերակատարություն ունի եկեղեցին:

Նա, ով Աստծո հետ հաղորդակցությունից զրկվի, կկտրվի երջանկության աղբյուրից: Հայ ժողովուրդը մնաց Աստծո, Սուրբ Ավետարանի, Հայ Առաքելական եկեղեցու հոգևոր աղբյուրների հետ հաղորդակցության մեջ, և սնուցող աղբյուրների միջոցով մեր հավատքը չպակասեց:

Հայ ժողովուրդը կապված մնաց այն հողին, որ Աստված տվեց նրան: Այդ հողում նրանք դրեցին իրենց ստեղծագործական կարողությունը, նրան միախառնեցին իրենց տաղանդը և այն վերածեցին Հայրենիքի՝ յուրաքանչյուր հայի մտածողության, ստեղծագործության կնիքը դնելով հայ հողի վրա: Հայ ժողովուրդը, կորցնելով ամեն ինչ, զրկվելով իր նյութական ունեցվածքից, ենթարկվելով արշավանքների, ավերումների, ընկնելով օտարների տիրապետության տակ, մասնատվելով՝ պահեց ոսկեղենիկ հայոց լեզուն, երբեք ու երբեք չմոռացավ հայերենը:

Ըստ Վեհափառի՝ հայ ընտանիքն է սիրտը հայ ժողովրդի, և այսօր տեսնում ենք ընտանեկան կյանքի տեսանկյունից աղքատացում, տկարացում ողջ աշխարհում: Ընտանեկան օջախի սերը, երջանկությունը սկսել է խաթարվել: Հայ եկեղեցին գերագույն սրբություն է ճանաչել հայ ընտանիքը, և եթե այդ սրբության գաղափարը տկարանա հայի մեջ, ապա գորավոր և հարատևող ազգ լինել չի կարող [2, էջ 258]:

«Մի խօսքով՝ Հայաստանյայց եկեղեցու սպասարկութիւնը ազգին որպէս կարևոր բնագաւառ եւ ուղղութիւն ունեցաւ կրօնական–հոգեւորի, կրթական–մշակութայինի կողքին ազգային–քաղաքական մարդը, ուր նրա գլխաւորագոյն եւ փառաւորագոյն ծառայութիւնը եղաւ պահպանումը հայ ինքնութեան» [1, էջ 76]:

Հաճախ բազմամշակութային դաստիարակությունը հակադրվում է հայրենասիրական դաստիարակությանը և դիտարկվում որպես հայրենասիրության գաղափարի նկատմամբ սպառնալիք: Այս առումով Վեհափառը չի հակադրում այդ գաղափարները, ճիշտ հակառակը, ըստ նրա, պետք է լինել հավատարիմ սեփական հավատքին, հայրենիքին, լեզվին, ընտանիքին և նաև լինել հաղորդակցության մեջ ուրիշ ազգերի հետ՝ մեր արժեքների զարգացման համար, որովհետև զարգացումն արդյունքն է հարաբերու-

թյան, ուրիշների հետ հաղորդակցության, որով մենք կարող ենք տեսնել նոր տեսիլքներ, նոր ճանապարհներ մեր եկեղեցու և մեր հայրենիքի զարգացման համար [2, էջ 261]:

Վեհափառ Հայրապետն իր աշխատություններում և քարոզներում անդրադարձ ունի հայի, հայության և հայրենիքի նկարագրին: Նա լավագույնս ըմբռնում էր, թե ի՞նչ է լինել իսկական հայ, ո՞րն է հայության մեծագույն դերը մարդկության պատմության հոլովույթում, ի՞նչ առաքելություն ունի հայությունը հայրենիքի պահպանության և շենացման գործում:

Հայր, ըստ Վեհափառի, մշտապես վերածնվելու և անդադար ստեղծագործելու աստվածատուր շնորհներով օժտված մարդն է՝ հավերժ, ինչպես Մասիսները, անպարտելի ու հաղթական:

«Փա՛ռք քեզ, իմ սիրելի հայ ազգ եւ հայ ժողովուրդ, որ բնածին յատկութիւններով օժտուած եւ չնայած հալածական ու ցաք ու ցրիւ աշխարհի վրայ փռուած, նորից ու նորից ստեղծագործել ես եւ պիտի ստեղծագործես, եւ շնորհիւ այդ աստուածատուր ու բնածին յատկութիւններին՝ նորից պիտի ապրես յաւիտեանս յաւիտենից: Մաղթում ենք ուր որ լինեն քո որդիք, հոգով եւ լեզուով հայ մնան եւ անսասան որպէս միաձոյլ մի ազգ, ինչպէս մեր հոգու խորքում յաւիտենապէս ապրող երկու Մասիսներդ, միշտ անպարտելի եւ միշտ յաղթական» [5, էջ 80]:

Հայրենասիրական դաստիարակություն ստացած մարդն է, որ գործում է ի շահ իր երկրի և ժողովրդի՝ որպես հավաքական կերպար իր մեջ ունենալով հայության նկարագիրը:

Հայրենասիրությունը հայ ժողովրդի համար ունի իր ինքնատիպ առանձնահատկությունները՝ պայմանավորված ազգային էթնիկական անկրկնելի պատմական զարգացմամբ, հոգևոր ու նյութական մշակույթով, աշխարհաքաղաքական ու բնապատմական զարգացումներով պայմանավորված կյանքի ընթացքով, ազգային ինքնագիտակցությամբ, ի վերուստ տրված հարատևման անհրաժեշտությամբ:

Հայրենասիրության դրսևորման բարձր մակարդակի հասնելն ու դրա պահպանելը բավականին բարդ ու շատ աշխատատար գործընթացներով խնդիր են:

Հայրենասիրությունը կարելի է ձևակերպել որպես անգերազանցելի արժեքների համակարգ, ինչը կարևորագույն հոգևոր սեփականություն է ու բնութագրում է անձի զարգացման բարձրագույն մակարդակը՝ դրսևորվելով ինքնասիրացման գործընթացում՝ ի շահ Հայրենիքի բարօրության:

«...Անհատ մը իր կեանքը կրնայ ամբողջականօրէն եւ վաւերականօրէն ապրիլ մարդկային կեանքին ու աշխարհին նայի ոչ անհատապէս, իբրեւ սոսկ առանձնական գոյութիւն, այլ որպէս ընկերութեան մէջ անքակտելիօրէն շաղախուած մասնիկ, բաղկացուցիչ անդամ: Մարդկային կեանքը հաւաքական իրագործում մըն է եւ անհատները որքան ալ որ ուժեղ ըլլան, տաղանդաւոր, ոչինչ կրնան իրագործել երբ ապրին ու աշխատին անջատաբար մարդկային հաւաքականութենէն» [4, էջ 58]:

Օճված լինելով Սիրիայի Քեսապ բնակավայրում՝ Վեհափառ Հայրապետը գտնում էր, որ Հայրենիքը չունի աշխարհագրական սահմաններ ու տեղագրություն, քանի որ Հայրենիքը նախևառաջ ինքնության ճանաչման բանալին է, արժանապատվությունը... Հողը դառնում է Հայրենիք, երբ դրան խառնում են կյանքդ: Մա՛ է հայության նկարագիրը:

«...Ես բախտավորությունը չեմ ունեցել ծնվելու իմ հայրենի հողի վրա, բայց իմ հայրենիքը եղել է ինձ հետ առաջին այն օրից, երբ ես աչքերս բացել եմ արեւի լույսին: Հայրենիքն աշխարհագրական սահման չէ միայն: Հայրենիքն ապրում է, կյանքի հաս-

կացողություն է, ինքնության ճանաչում է, արժանապատվության գիտակցություն է և ստեղծագործություն է: ...Երբ Հայաստանի հողին մեր կյանքը շաղախենք, այն ժամանակ հողը կդադարի հող լինելուց, այլ կդառնա Հայրենիք» [3, էջ 100]:

Հայրենիքը սոսկ աշխարհագրական միջավայր չէ, այլ հոգևոր արժեքներով հարուստ ու սրբազան անկյուն է յուրաքանչյուր հայի համար: Հայրենասիրությունն ամենատղղակի առնչություն ունի պատմության հետ, քանի որ անցյալի դասերը լավագույն ուսուցիչը կարող են լինել սերունդների համար:

Ամեն սերունդ իր պարտքը պետք է կատարի, իր լուսման պետք է ներդնի հայության հավերժակառույց գանձանակի մեջ [4, էջ 106]:

Սա է Վեհափառ Հոր հավատամքը, որին կարելի է հասնել սերունդներին ճշմարիտ ու հայրենասիրական դաստիարակություն տալու շնորհիվ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Գարեգին Ա., Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Հոգեմտաւոր ճառագայթումներ, Ս. Էջմիածին, 1997:
2. Գարեգին Ա., Հայրենիքը պատկերն է հայության, Գիրք Ա (Քարոզներ), Ս. Էջմիածին, 2000:
3. Գարեգին Ա., Քարոզներ, Գիրք Բ, Հեղինակային հրատարակություն, Երևան, 2018:
4. Գարեգին Ա., կաթողիկոս, «Խորհէ եւ մտիք», Ս. Էջմիածին, 1995:
5. Գարեգին Ա., կաթողիկոս, Հող, մարդ, և գիր, Ս. Էջմիածին (Դ. Տպագրութիւն), 1996:
6. Հարությունյան Ն., Բիշարյան Հ., Հայ մանկավարժ կաթողիկոսները, Երևան, 2012:
7. Դերիկյան Վ., Վեհափառ Հայրապետի գահակալության մեկ տարին, «Էջմիածին» ամսագիր, Ս. Էջմիածին, 1996, Դ:

Получено: 09.10.2023

Received: 09.10.2023

Рассмотрено: 26.10.2023

Reviewed: 26.10.2023

Принято: 30.10.2023

Accepted: 30.10.2023

Journal "Education in the 21st Century", Vol1-10/2/, 2023

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License

37(09) (479.25) <https://orcid.org/0009-0000-1961-1045>

DOI: 10.46991/ai.2023.2.284

ARCHBISHOP MAGHAKIA ORMANYAN PEDAGOGUE

Harutyunyan Tamara

PhD, Associate professor

Yerevan State University, Armenia,

harutyunyan15@rambler.ru

Summary

The article presents the scientific and pedagogical heritage and activities of Archbishop Magakia Ormanyan.

It analyzes the pedagogical ideas of the theorist and practical teacher Magakia Ormanyan, his pedagogical views on the national school and the organization of work in the school.

His heritage and perspectives are highly relevant to the training of teachers and students.

Until now, these problems have not been studied, and we were the first to pay attention to this topic. Studying this problem, we came to the conclusion that his example as an educator is very instructive, and his